

Tallózás az 1930. évi román népszámlálás köteteiben*

A *statisztikának* legfontosabb feladata a népesség lélekszámának megállapítása, erre szolgálnak a népszámlálások. Románia megnövekedett területén az első, valódi értelemben vett népszámlálást 1930. december 29-én hajtották végre. Tíz esztendeje érthető kíváncsisággal várjuk a népszámlálás részletes adatainak közlését, hisz ezek ismerete nélkülözhetetlen az ország gazdasági, népességi és társadalmi állapotainak fölméréséhez és megítéléséhez. A bukaresti Statisztikai Hivatal most tíz hatalmas, szép kiállítású kötetben számol be a népszámlálásról.¹ A tíz kötet közül egyelőre az első három és a tizedik jelent meg, de bizonyára a többi sem várat most már sokáig magára. A megjelent kötetek közül az első Románia lakosságának kor és nem, valamint családi állapot szerinti megoszlásáról számol be, a második a lakosság nemzetiségi, anyanyelvi és felekezeti megoszlását ismerteti, a harmadik a műveltségi viszonyokról tájékoztat, a tizedik pedig az ipari és kereskedelmi vállalatok adatait közli. Az adatokat a kötetek elején bő bevezető rész magyarázza Dr. Manuila Sabin, a bukaresti Statisztikai Hivatal igazgatójának tollából.

Nincs terünk rá, hogy értékéhez méltóan ismertessük ezt a hatalmas munkát, néhány fontosabb adatát az 1937. Statisztikai Évkönyv alapján folyóiratunk 1938. évfolyamában közzeltük is már. Legnagyobb érdeklődésre bizonyára azok az adatok tarthatnak számot, amelyek a népességnek anyanyelv, nemzetiség és vallás szerinti megoszlására vonatkoznak.

A *nemzetiség* megállapítása a statisztikának kétségkívül legnehezebb feladata, hiszen a nemzetiségnek külső ismertető jelei nincsenek, a nemzetiséghez való tartozás csupán belső, személyes kérdés. A nemzet szellemi és erkölcsi közösség, mely leginkább a nyelvben fejeződik ki. Éppen ezért legtöbb állam népszámlálása a nemzetiség megállapítása helyett csupán az anyanyelv tudakolására szorítkozik, abból kiindulva, hogy a nemzetiség bevallásánál a politikai helyzet, személyes érdekek vagy más tényezők befolyása is érvényesülhet, s így nem kaphat tárgyilagos képet az ország nemzetiségi megoszlásáról. A nemzetiség bevallása csupán akkor lehetne megbízható, ha a függetlenség teljes megóvása mellett, részrehajlatlan ellenőrzés alatt történhetne, ez azonban a népszámláló hivatalok részére technikailag megoldhatatlan feladat. A nemzetiség és statisztika viszonyával már az 1872. évi szentpétervári nemzetközi statisztikai kongresszus foglalkozott, s megbízta három tagját, köztük Keleti Károlyt, annak tanulmányozásával, hogyan lehet statisztikailag a nemzetiséget egyéni akarat-megnyilvánulás alapján meghatározni. Mindhárom statisztikus tagadta, hogy a vérségi eredet megfelelő kritériuma volna a nemzetiségi megállapításnak, s egyformán rámutattak arra, hogy egyetlen lehetőségként a nyelvi kritérium jöhet számba, mégpedig vagy az anyanyelv, vagy a társalgási nyelv. A magyar statisztika is az anyanyelvet tette kérdés tárgyává, mert csak ettől várt világos, pontos, szabatos feleletet. Emellett azonban a magyar statisztika tudakolta az anyanyelven kívül beszélt nyelveket is, s ezzel ellenőrizte az anyanyelvi bevallás megbízhatóságát. A román statisztika szintén magáévá teszi az anyanyelv tudakolásának szempontját, mellette azonban a nemzetiséget is igyekszik meghatározni. A népszámlálást megelőzően felvetődtek román statisztikusok között olyan nézetek is, hogy a nemzetiséget az etnikai eredet megállapítása útján határozzák meg. Az eredet kérdése alapján azonban nem a mai, valóságos helyzetet ismernék meg, a statisztika célja pedig mindig a meglévő állapot feltüntetése. Az etnikai eredetet kutató módszer nem felel meg a célnak, mert a népi eredet alapján olyanok sorozódnak egy nemzetiségbe, akiknek sem nyelvi, sem érzelmi semmi köztük egymáshoz, de emellett gyakorlatilag is megoldhatatlan feladat elé állítja a számlálóbiztosokat, akik különösen akkor ütköznek a származáskutatásnál nehézségekbe, ha az ősök több nemzetiséghez tartoztak. A második népszámlálási kötethez írt előszavában Manuila Sabin is megállapítja, hogy a népi eredet meghatározása képtelen feladat elé állítja a népszámláló biztosokat, s ezért az 1930. évi népszámlálásnál a nemzetiségi tárgyi kritériuma, az anyanyelv mellé szubjektív kritériumként a lakosság nemzetiségi bevallását kellett alkalmazni. Az elv - Manuila közlése szerint - az volt, hogy mindenki szabadon és lelkiismerete szerint határozhatja meg, melyik nemzetiséghez tartozónak érzi magát, s a számlálóbiztosoknak nincs joguk a bevallásnál semmiféle befolyásolásra vagy változtatásra. A népszámlálás igazgatóságának utasítása szerint a nemzetiséget illető kérdésre a válasznak a személy lelkiismeretéből, családi és történelmi hagyományaiból kell fakadnia. A kérdésnek ezzel a részével annak idején a parlament és a sajtó bőven foglalkozott, s így feleslegesnek látjuk a részletezést.²

A *kiadott feldolgozás* Románia lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi megoszlását a következőképpen mutatja be:

1. táblázat

Románia lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi megoszlása

	Nemzetiség	%	Anyanyelv	%
román	12 981 324	71,9	13 180 936	73,0
magyar	1 425 507	7,9	1 554 525	8,6
német	745 421	4,1	760 687	4,2
orosz	409 150	2,3	450 981	2,5
ukrán-rutén	582 115	3,2	641 485	3,6
szerb, horvát, szlovén	51 062	0,3	47 724	0,3
bolgár	366 384	2,0	364 373	2,0
cseh, szlovák	51 842	0,3	43 141	0,2
lengyel	48 310	0,3	38 265	0,2
hucan	12 456			
zsidó, jiddis	728 115	4,0	518 754	2,9
görög	26 495	0,1	20 861	0,1
albán	4670		4247	
örmény	15 544		11 377	

török	154 772	0,9	288 073 ³	1,6
tatár	22 141	0,1		
gagauc	105 750	0,6		
cigány	262 501	1,5	101 015	0,6
egyéb	56 355	0,3	23 419	0,1
nem megállapított	7114		7165	
Összesen	18 057 028		18 057 028	

Minden statisztika megbízhatóságának az összehasonlítás a próbaköve. A fenti adatokat azonban nincs mivel összehasonlítani, mivel Románia mai területén 1930-ban tartották az első népszámlálást, s a békeszerződésekkel Romániához csatolt területeken a legutolsó népszámlálások nem azonos időpontokban voltak. De megnehezíti az összehasonlítást az is, hogy a különböző népszámlálások között lényeges elvi és módszerbeli különbségek voltak. Mégis megkíséreljük a bennünket közelebbről érdeklő, Erdélyre vonatkozó adatoknak az 1910. évi magyar népszámlálás adataival való egybevetését.

A terület egész népszaporodása tehát csupán 5,9% húsz év alatt, ami részint a háborús veszteségekre, részint a ki- és elvándorlásokra vezethető vissza. A természetes szaporodás is gyenge a háborút követő első évtizedben. A kolozsvári statisztikai hivatal 1920-ban Erdély területére kiterjedőleg népösszeírást rendezett, s ennek eredményéről hivatalos kiadvány is jelent meg.⁴ Ez 5 140 176 lélekre teszi ekkor Erdély lakosságának számát. Nem tudjuk, mennyiben fogadható el ez az adat hitelesnek, mivel pár évvel később maga Istrati, a *Dictionarul* szerkesztője s a statisztikai hivatal közgazdasági osztályának vezetője beismerte,⁵ hogy a kiadványban közölt adatok nem mutatják a valóságos helyzetet. Ha azonban feltételezzük, hogy a lakosság végösszegében nincs nagyobb eltérés, úgy az 1920-1930 közötti évtizednek tényleges népszaporulata 408 187 lélek volt, ami 7,8%-nak felel meg. A természetes szaporodás viszont 482 305 lélek, tehát 74 118-cal felülmúlja a tényleges szaporulatot. Ennyivel nagyobb az innen elvándorlók és kivándorlók száma az évtized folyamán itt letelepedettek számánál. A jelek a fejlődés megakadását mutatják, a népesség gyengén szaporodik. Tanulságos volna, ha vármegyénként össze tudnánk hasonlítani az 1910. évi népességet az 1930. évivel. Mivel azonban időközben a vármegyék területében jelentékeny változások voltak, ez csak úgy volna lehetséges, ha községenként végeznénk az összehasonlítást. Így is megállapíthatjuk azonban, hogy a legtöbb megye népességszaporodása egészen jelentéktelen, sőt Alsó-Fehér, Hunyad, Krassó-Szörény, Szatmár, Szamos, Temes-Torontál és Háromszék megyék népessége alatta marad húsz év előtti számának, jelentősebb növekedést pedig csak azok a megyék mutatnak, amelyekben valamelyik nagyváros fejlődésnek indult.

Legnagyobb érdeklődésre azok az adatok tarthatnak számot, amelyek a népesség anyanyelvi megoszlását mutatják. A magyarság népességi hányadosa itt 31,8%-ról 26,7%-ra hanyatlott 1910 óta. Kisebbség csökkenést mutat a németek arányszáma is. Az egyéb anyanyelvűek számának nagyfokú emelkedése azzal magyarázható, hogy 111 275 zsidó, vagyis az összes zsidóknak 58%-a jiddis anyanyelvűnek vallotta magát. Ha a repatriálások, a zsidók elkülönítése, bizonyos fokú disszimiláció s az Ókirályság felé indult erősebb elvándorlás némileg érthetővé is teszi a magyarság érzékeny veszteségét, annak elegendő okául nem fogadhatjuk el a fenti magyarázatokat. Egy nemzetiség számbeli csökkenésének oka - a statisztika megbízhatatlanságán kívül - vagy a nagyfokú asszimiláció, vagy erős kivándorlási

mozgalom, vagy az életkedv csökkenése, a születések korlátozása, amit a népcsoportok fejlődésének megakadása, kedvezőtlen gazdasági lehetőségek idéznek elő. Azonban sem a születések számának ekkora fokú visszaesését nem mutatják a hivatalos adatok, sem ilyen kivándorlási mozgalomról nincs tudomásunk, s így nehezen tudjuk ezt a jelenséget megmagyarázni.

2. táblázat

Erdély népességének anyanyelvi megoszlása 1910-ben és 1930-ban

Anyanyelv	1910		1930		szaporodás vagy fogyás	
	absz. sz.	%	absz. sz.	%	absz. sz.	%
román	2 819 405	53,9	3 233 216	58,3	+ 413 811	+ 14,6
magyar	1 663 576	31,8	1 480 712	26,7	- 182 864	- 11,0
német	556 944	10,6	540 743	9,8	- 16 151	- 2,9
egyéb	196 380	3,7	293 642	5,2	+ 97 262	+ 49,5
Összesen	5 236 305	100,0	5 548 363	100,0	+ 312 058	+ 5,9

Erdélyben a vallás és nemzetiség között bizonyos összefüggések vannak, s így a felekezeti adatok összehasonlítása sem érdektelen.⁶

3. táblázat

Erdély lakosságának felekezeti megoszlása

	1910		1930		szaporodás vagy fogyás	
	absz. sz.	%	absz. sz.	%	absz. sz.	%
görög keleti	1 808 877	34,5	1 932 356	34,8	+ 123 479	+ 6,8

görög katolikus	1,225 692	23,4	1 385 445	24,9	+ 159 753	+ 13,0
római katolikus	990 398	18,9	947 351	17,1	- 43 047	- 4,3
református	696 888	13,3	696 320	12,6	- 568	- 0,1
lutheránus	263 002	5,0	274 415	5,0	+ 11 413	+ 4,3
unitárius	68 752	1,3	68 330	1,2	- 422	- 0,1
izraelita	178 000	3,4	192 833	3,5	+ 14 833	+ 8,4
egyéb	4696	0,1	51 313	0,9	+ 46 617	+ 992,6
Összesen	5 236 305	100,0	5 548 363	100,0	+ 312 058	+ 5,9

Az 1910. évi népszámlálás alkalmával a római katolikusoknak 63,9%-a, a görög katolikusok 6,8%-a (83 698 lélek), a reformátusok 9,4%-a, a lutheránusok 13,7%-a, a görög keletiek 1,3%-a (24 121 lélek), az izraeliták 73,5%-a, az egyéb vallásúak 39,8%-a volt magyar anyanyelvű. Az 1930. évi népszámlálás eddig megjelent kötetei nem közlik a felekezeti és nemzetiségi helyzet közötti összefüggéseket, de mégis feltételezhetjük, hogy tíz év alatt nagyobb eltolódások a nemzetiségi helyzetben nem következhetek be. Az 1930. évi feldolgozás szerint a római katolikusok aránya 4,3%-kal, a reformátusoké és unitáriusoké 0,1%-kal romlott, a többi egyházak viszont megjavították arányukat. Az egyéb felekezetek feltűnő növekedése a baptisták és adventisták számának nagy növekedésével magyarázható.

A *népességfejlődés* általános leírása után röviden ismertetni kívánjuk a városok fejlődését. Már a népfejlődés vizsgálatánál kitűnt, hogy a falusi népesség abszolút száma csaknem azonos az 1910. évi számadatokkal, százalékaránya azonban 87,1 százalékról 82,7 százalékra esett vissza. A világháborút követő évtizedet fokozódó városiasodás jellemzi, az addigi egyenletes fejlődés helyett, különösen a nagyobb városokban szinte amerikai méretű fejlődés indult meg. Kolozsvár lakossága tíz év alatt 65,8 százalékkal nőtt, s itt a legnagyobb az abszolút szaporulat is: 40 036 lélek. A törvényhatósági városok között még Marosvásárhely, Szatmár, Nagyszeben és Brassó fejlődése jelentős, Nagyvárad és Temesváre csak közepesnek mondható, Arad pedig 14,4 százalékos szaporulatával nem haladja meg a kisebb városok átlagos népességnövekedését sem. Az erdélyi városok közül a leggyorsabb ütemben Medgyes fejlődött (79,7%-os növekedés), utána Dicsőszentmárton és Torda következik, ami abból érthető, hogy a földgáz bevezetése folytán megerősödött e városok gyáripára. A 10 000 lelken aluli városok fejlődése sokkal gyengébb, sőt itt már gyakran találkozunk a visszaesés jeleivel is. A lélekszám emelkedésében mutatkozó pangás elsősorban a Székelyföldön szembetűnő, Székelyudvarhely, Csíkszereda, Kézdivásárhely népessége csökkent. Erdély 49 városa közül 34-nek emelkedett a népessége, 15-nek pedig apadt.

4. táblázat

Az erdélyi városok lakosságának növekedése 1910-1930 között

Városok	Lakosság száma		szaporodás vagy fogyás		
	1910	1930	szám szerint		%
<i>a) 50 000 lakoson felül</i>					
1. Kolozsvár	60 808	100 844	40 036		+ 65,8
2. Temesvár	72 555	91 580	19 025		+ 26,2
3. Nagyvárada	64 169	82 687	18 518		+ 28,9
4. Arad	67 479	77 181	9 702		+ 14,4
5. Brassó	41 056	59 232	18 176		+ 44,3
6. Szatmár	34 892	51 495	16 603		+ 47,6
<i>b) 30 001 - 50 000 lakos</i>					
1. Nagyszeben	33 489	49 345	15 856		+ 47,3
2. Marosvásárhely	25 517	38 517	13 000		+ 50,9
<i>c) 10 001 - 30 000 lakos</i>					
1. Máramarosziget	23 657	27 270	3 613		+ 15,3
2. Lugos	19 818	23 593	3 775		+ 19,0
3. Torda	14 011	20 023	6 012		+ 42,9

4. Resica	17 384	19 868	2484		14,3
5. Nagykároly	16 078	16 042		36	- 0,2
6. Medgyes	8626	15 505	6879		+ 79,7
7. Petrozsény	12 193	15 405	3212		+ 26,3
8. Nagyszalonta	15 943	15 297		646	- 4,1
9. Dés	11 452	15 110	3658		+ 31,9
10. Beszterce	13 236	14 128	892		+ 6,7
11. Nagybánya	12 877	13 904	1027		+ 8,0
12. Segesvár	11 587	13 033	1446		+ 12,5
13. Gyulafehérvár	11 616	12 282	666		+ 5,7
14. Sepsiszentgyörgy	8665	10 818	2153		+ 24,8
15. Déva	9256	10 509	1253		+ 13,5
16. Gyergyószentmiklós	8905	10 355	1450		+ 16,3
<i>d) 5001 - 10 000 lakos</i>					
1. Oravica	11 585	9585		2000	- 17,3

2. Nagyenyed	8663	9478	815		+ 9,4
3. Szászrégen	8920	9290	370		+ 4,1
4. Szászsebes	8504	9137	633		+ 7,4
5. Karánsebes	7999	8704	705		+ 8,8
6. Székelyudvarhely	10 244	8518		1726	- 16,8
7. Zilah	8062	8340	278		+ 3,4
8. Orsova	8606	8159		447	- 5,2
9. Fogaras	6579	7841	1262		+ 19,2
10. Szilágysomlyó	6885	7448	563		+ 8,2
11. Szászváros	7672	7337		335	- 4,4
12. Szamosújvár	6857	6608		249	- 3,6
13. Dicsőszentmárton	4417	6567	2150		+ 48,7
14. Lippa	7864	6000		1864	- 23,7
15. Bánffyhunяд	5194	5401	207		+4,0
16. Kézdivásárhely	6079	5107		972	- 16,0

e) 5000 lakoson aluli városok					
1. Csíkszereda	4914	4807		107	- 2,2
2. Balázsfalva	3667	4618	951		+ 25,9
3. Vajdahunyad	5401	4600		801	- 14,8
4. Belényes	4223	4293	70		+ 1,7
5. Felsőbánya	4422	4127		295	- 6,7
6. Erzsébetváros	4408	4057		341	-7,7
7. Naszód	3501	3512	11		+ 0,3
8. Hátszeg	3389	3383		6	- 0,2
9. Abrudbánya	2938	2468		470	- 16,0
Összesen	776 262	963 418	197 451	10295	+ 24,1

Ha a városok fejlődésének adatait összevetjük a városi népesség nemzetiségi adatainak megoszlásával, mindenütt a románság arányszámának jelentős növekedésével találkozunk. 1910-ben a városi lakosságnak 62%-a magyar volt, 19,7%-a román és 15,8%-a német. 1930-ban már csak 37,9% magyar (24,2 százalékos csökkenés), 35% román (20,3 százalékos emelkedés) és 13,2% német (3,4 százalékos emelkedés az abszolút számokban).

Igaz, hogy a jelentősebb gazdasági és művelődési központokat képviselő törvényhatósági városokban viszonylag kedvezőbb a magyarság arányszáma. Kolozsvárt, Nagyváradon, Aradon, Szatmáron, Marosvásárhelyt ma is magyar anyanyelvű a lakosság többsége. A számarány ugyan itt is csökkent, de a magyarság abszolút száma nem sokat változott. A nyolc törvényhatósági városban 1910-ben 264 729, 1930-ban 270 915 volt a magyarság lélekszáma. Jelentősebb gyarapodást mutat Brassó magyarsága, Kolozsvárt, Temesvárt, Marosvásárhelyt kisebb a gyarapodás, Szatmáron, Nagyváradon, Aradon és Nagyszebenben viszont csökkent a magyarság száma. Mégis megállapíthatjuk, hogy a számarány romlása nem a magyarság abszolút számának visszaesésével magyarázható, hanem a románság számának emelkedésével. Igaz, hogy elsősorban éppen a nagyobb városok magyarsága szenvedett erősebb vérvesztést a repatriálások során, azonban az így beállott apadást ellensúlyozni tudta a természetes szaporulat s főleg a bevándorlás. Mivel az uralmaváltozással járó ki- és bevándorlások 1930-ban már véget értek, valószínűnek kell tartanunk, hogy a városok nemzetiségi helyzetében most már csupán lassú eltolódások mutatkoznak. A

románságnak különösen a középosztálya gyarapodik, a magyarság esetében ezzel szemben az ipari munkásság és kisiparosság száma emelkedik a faluról bevándorlók útján. S ha a magyar értelmiség természetes népmozgalma stagnál is, ez korántsem jelenti a városi magyarság lassú elsorvadását, mert a külvárosok kisembereinél annál bővebb a gyermekáldás.

5. táblázat

**Az erdélyi városok lakosságának anyanyelvi megoszlása
1910-ben és 1930-ban százalék szerint⁷**

Városok	1910				1930			
	Román	Magyar	Német	Egyéb	Román	Magyar	Német	Egyéb
Kolozsvár	12,4	83,4	2,4	1,8	34,5	54,3	2,7	8,5
Temesvár	10,4	39,4	43,6	6,6	26,3	35,5	33,5	4,7
Nagyvárad	5,6	91,1	2,2	1,1	25,3	66,6	1,4	6,7
Arad	16,3	73,0	6,9	3,8	37,0	53,3	6,0	3,7
Brassó	28,7	43,4	26,4	1,5	32,7	42,2	1,3	12,7
Szatmár	2,8	94,9	1,8	0,5	27,1	58,9	1,3	12,7
Nagyszeben	26,3	21,7	50,3	1,7	38,5	13,7	44,7	3,1
Marosvásárhely	6,7	89,3	2,4	1,6	24,6	65,8	1,9	7,7
Máramarosziget	9,3	82,0	5,9	2,8	33,7	25,7	0,7	39,9
Lugos	31,4	34,6	31,0	3,0	41,2	26,4	28,6	3,8
Torda	25,2	71,9	9,7	2,2	39,0	53,1	2,7	5,2

Resica	21,8	15,6	54,3	8,3	29,4	11,2	55,4	4,0
Nagykároly	1,3	98,1	0,4	9,2	27,6	61,8	1,8	8,8
Petrozsény	26,6	63,6	6,8	3,0	45,6	42,2	6,8	5,4
Dés	25,4	69,7	3,8	1,1	40,5	36,5	1,0	22,0
Medgyes	31,6	1909	44,8	307	7,6	26,9	39,3	6,2
Nagyszalonta	4,1	95,4	0,3	0,2	13,1	85,3	0,5	1,1
Nagybánya	5,2	93,8	0,4	0,6	46,7	41,5	2,1	9,7
Beszterce	33,7	21,3	44,1	0,9	40,1	10,5	33,1	16,3
Segesvár	26,2	24,7	47,3	1,8	34,4	22,8	40,6	2,2
Gyulafehérvár	44,5	44,9	6,8	3,8	65,6	20,3	5,0	9,1
Gyergyószentmiklós	1,7	96,0	1,2	1,1	4,4	91,0	0,7	3,9
Sepsiszentgyörgy	1,2	96,5	1,8	0,5	18,7	77,3	1,9	2,1
Déva	27,9	67,3	3,2	1,6	52,1	40,9	3,7	3,3
Oravica	32,6	12,6	51,1	3,7	68,5	5,2	23,5	2,8
Nagyenyed	22,4	74,9	1,9	0,8	39,9	53,1	2,0	5,0
Szászsebes	58,5	10,2	27,5	3,8	70,9	3,8	21,5	3,8

Szászrégen	17,9	40,3	40,9	0,9	19,4	42,1	23,9	14,6
Karánsebes	48,9	18,9	30,2	2,0	62,4	7,2	26,6	3,8
Székelyudvarhely	1,1	96,5	2,1	0,3	10,9	85,6	2,0	1,5
Orsova	23,4	32,4	34,7	9,5	60,3	11,4	22,4	5,9
Zilah	6,5	92,7	0,2	0,6	24,7	71,1	0,6	3,6
Fogaras	33,0	51,0	15,3	0,7	54,9	29,7	13,5	1,9
Szilágysomlyó	11,0	87,5	0,3	1,2	30,4	52,3	0,8	16,5
Szászváros	40,8	27,9	16,8	5,5	67,9	17,0	12,8	2,3
Szamosújvár	27,4	67,5	2,7	2,4	43,7	37,4	1,0	17,9
Dicsőszentmárton	21,6	72,6	2,6	3,2	29,8	59,1	2,6	8,5
Lippa	42,3	24,8	30,5	2,4	46,7	19,1	32,5	1,7
Bánffyhunrad	8,6	90,4	0,5	0,5	20,8	60,6	0,4	18,2
Kézdivásárhely	0,8	98,2	0,6	0,4	4,6	93,6	1,2	3,1
Csikszereda	1,1	97,0	1,2	0,7	11,9	83,4	1,6	3,1
Balázsfalva	70,7	22,6	6,1	0,6	78,0	15,6	2,5	3,9
Vajdahunyad	39,6	54,3	4,1	2,0	60,6	33,1	4,4	1,9

Belényes	46,7	50,5	1,4	1,4	60,3	32,0	1,0	6,7
Felsőbánya	5,4	93,8	0,4	0,4	28,2	62,5		9,3
Erzsébetváros	21,3	53,2	11,2	8,3	40,5	38,0	12,3	9,2
Naszód	71,5	22,2	5,9	0,4	82,2	2,9	2,1	12,8
Hátszeg	48,4	46,0	4,3	1,3	67,5	20,5	4,9	7,1
Abrudbánya	57,7	40,0	1,1	1,2	73,4	21,8	1,7	3,1

A közzétett adatok még igen sok érdekes részletről tájékoztatnak, ezek ismertetéséről azonban el kell tekintenünk, s általános adatok helyett egy-két vidék községenkénti adataira irányítjuk figyelmünket, különösen azért, hogy az asszimilációnak világszerte olyan sokat kutatott és vitatott kérdéséhez a román népszámlálás eredményein keresztül néhány adatot szolgáltatassunk. A háború óta mindenfelé megerősödött a népi gondolat, olyan népcsoportokban ébredt fel a nemzeti öntudat, amelyekből az eddig teljesen hiányzott, s az új öntudatosodás folytán a kevert népességű vidékeken a disszimilációnak számos érdekes jelenségével találkozunk. Különösen Szatmár-Nagykároly vidéke nyújthat ebből a szempontból gondolkozásra készítő példákat, mivel itt magyar, román, német és rutén eredetű lakosság él egymással keverten. Az itt élő németiség az 1910. évi népszámlálás adatai szerint már nagyrészt el volt magyarosodva, vagy legalábbis az elmagyarosodás útján volt. Ebben az időben a Szatmár-Nagykároly vidéki 29 német eredetű község közül csupán öt község lakosságának többsége vallotta magát németnek, a többiekben a lakosoknak csupán egy töredéke, a nagyobb fele már magyar anyanyelvű volt. S hogy nem csupán az anyanyelvi statisztika önkényes megállapításáról van szó, azt bizonyítja a nyelvtudási statisztika is, amelynél érzelmi és politikai szempontok nem játszhatnak szerepet. Az 1880. évi magyar népszámlálás volt az első, amely az anyanyelven kívül a nyelvtudást is vizsgálat tárgyává tett, s így ettől az időtől kezdve figyelemmel kísérhető községenként az asszimiláció és disszimiláció menete. Ezúttal csupán 15 sváb eredetű község nemzetiségi helyzetében beállott változásokat kívánjuk vizsgálni. Ezek: Csanálos, Csomaköz, Kálmánd, Kaplony, Mezőfény, Szaniszló, Érdengeleg, Nagymadarász, Erdőd, Mezőterem, Mezőpetri, Királydaróc, Krasznabéltek, Szakas és Nagymajtény, valamennyi Nagykároly közvetlen környékén fekszik. Lakosságuk 1880-ban 22 670 lélek, akik közül 11 109, kereken 49 százalék beszél németül. 1890-ben a lakosság száma 25 671, a németül beszélőké pedig 12 897, azaz 50 százalék. A magyarosodás, a nyelvtudásból következően, ebben az évtizedben még lassú ütemben folyhatott, azonban mindenesetre jellemző, hogy a lakosoknak fele egyáltalán nem beszélt németül, de természetesen a többi sem volt mind német anyanyelvű, vagy éppen német származású, mert ebben a számban a német anyanyelvű zsidók és a németül beszélő magyarok is helyet foglalnak. Az 1910. évi adatok már egészen más képet mutatnak. A 15 község lakossága most 31 831, a németül tudóké 8343, ami az összes lakosnak csupán 26,2 százalékát jelenti. Mindössze három községben nőtt időközben a németül beszélők száma (Mezőterem, Mezőpetri és Krasznabéltek), azonban ezekben is magyarnak vallotta magát a lakosság túlnyomó többsége. A többi községben a németet többnyire már nem is beszélték, az uralkodó nyelv a magyar vagy a román volt. A magyarosodás nem csupán az egyház és iskola hatásával magyarítható, hanem inkább a szomszédos magyar területekkel való érintkezésből s magyar anyanyelvű római katolikusok bevándorlásával. Ha a nyelvtudási statisztikában fel is tételezünk kisebb népszámlálási hibákat, kétségtelen, hogy a háború előtt ezeknek a hajdan sváb községeknek lakossága háromnegyed részben nem is beszélt már németül, s 81,3 százaléka, 25 898 lélek magyar anyanyelvűnek vallotta magát.

Az 1930. évi népszámlálási adatai ehhez a helyzethez képest meglepőnek látszanak. Az említett 15 község lélekszáma 32 707-re nőtt, a magukat magyar nemzetiségűeknek vallók száma azonban most már csak 6342, ami a

lakosság 19,4 százalékának felel meg. Ennek kétszerese a magyar anyanyelvűek száma: 13 280, azaz a lakosság 40,6 százaléka. Íme tehát húsz év alatt (sőt valószínűleg 1919 óta) azok túlnyomó többsége, akik 1910-ben még csak magyarul beszéltek, már más nemzetiségűnek vallják magukat, sőt tekintélyes részük még anyanyelvet is cserélt. Egyetlen községben, Szakaszon nőtt lényegesen a magyar anyanyelvűek száma (122-ről 251-re), a németeké pedig csökkent (525-ről 432-re). Annál feltűnőbb, hogy azokban a községekben, ahol a lakosság többsége már 1910-ben nemcsak magyarnak vallotta magát, de nem is tudott németül, most német anyanyelvűek vannak többségben. Ilyen például Kálmánd, ahol 1910-ben 1072 lakosból 1058 magyar anyanyelvű volt s a németül beszélők száma is csupán 5, ott 1930-ban anyanyelv szerint csupán 37 magyart és 1242 németet találnak a számlálóbiztosok. Figyelemre méltó az is, hogy a legtöbb községben a német nemzetiségűek száma lényegesen felülmúlja a német anyanyelvűek számát, vagyis legfeljebb érzelmi, de nem nyelvi disszimilációról beszélhetünk. Így Szaniszlón 1067 német nemzetiségűvel szemben csupán 46 német anyanyelvűt találunk. Királydarócon 264 német nemzetiségűvel szemben 24 a német anyanyelvűek száma, Csanáloson az arány 1317 és 657, Csomaközön 1240 és 243, Kaplonyban 192 és 8, Mezôfényen 1680 és 998, Nagymajtényben 1415 és 865, s hasonló a helyzet csaknem valamennyi községben, legfeljebb az arány változik. Igaz, hogy olyan községek is vannak, ahol nem nőtt meg a németek száma. Kaplonyban 1910-ben 274-en beszéltek németül s az 1930-as népszámlálás csak 8 német anyanyelvűt talál. Csomaközön 1910-ben egyetlen német anyanyelvű sem volt a lakosságból, s 827-en beszéltek németül, 1930-ban 243 német anyanyelvű lakos él ebben a községben. Élénk bizonyíték ez amellest, hogy akiknek a német nyelvtudását az 1910. évi népszámlálás megállapította, jelentős része nem volt egyszersmind német anyanyelvű is. S így annál érdekesebb, hogy a 15 községben az akkori 791 német anyanyelvűvel és 8343 németül beszélővel szemben 1930-ban 15 341 német nemzetiségűt és 9440 német anyanyelvűt találunk, a magyar anyanyelvűek száma pedig 25 898-ról 13 280-ra esik vissza. Az asszimiláció és a disszimiláció kérdésének tanulmányozói számára ez a gyorsütemű változás bizonyára érdekes jelenség.

6. táblázat

Községek	1910				1930				
	Összes népesség	Magyar	Német	Németül beszél	Összes népesség	Nemzetiség szerint		Anyanyelv szerint	
						magyar	német	magyar	német
Kaplony	1937	1933		274	2363	1856	192	2187	8
Kálmánd	1072	1058	4	5	1320	20	1258	37	1242
Csanálos	1748	1727	19	355	1888	206	1317	895	657
Mezôfény	1770	1748	22	65	1851	115	1680	820	998
Csomaköz	2175	2170		827	2110	222	1240	1381	243
Szaniszló	4822	3485	60	349	4336	566	1607	2391	46

Érdengeleg	1429	716	13	154	1645	271	324	297	325
Mezőpetri	1455	1455		1187	1588	70	1447	264	1276
Mezőterem	2339	1953	12	1312	2135	50	1379	190	1254
Királydaróc	2633	1698	2	85	2737	904	264	1284	24
Krasznabéltek	2245	2158	30	1284	2582	773	1176	867	1116
Szakasz	859	122	525	531	1010	213	432	251	432
Erdőd	3602	3434	35	1090	3315	919	1331	1528	857
Nagymadarász	1851	432	7	50	1975	38	279	216	97
Nagymajtény	1894	1809	62	775	1952	119	1415	672	865
Összesen	31 831	25 898	791	8343	32 707	6342	15 341	13 280	9440

Azonban Szatmár vidékén nem csupán a sváb lakosság nemzeti érzésében bekövetkezett változások szolgálhatnak figyelemre méltó tanulságokkal, hanem a háború után a görög katolikus lakosság jelentős része is nemzetiséget és anyanyelvet cserél, amint azt az alábbi táblázat mutatja:⁸

7. táblázat

Községek	Összes népesség	Anyanyelvi és nemzetiségi megoszlás		Felekezeti megoszlás			A görög katolikusok közül		
		Magyar	Román	R. kat.	Ref.	G. kat.	Magyar	Csak magyarul tud	
Batiz	1910	2452	2335	116	317	375	1673	1557	1282

	1930	2935	864	1860	435	433	1898		
			1670	1168					
Lázári *	1910	1322	1322		438	347	489	489	458
	1930	1504	1187	160	488	348	568		
			1330	126					
Mikola **	1910	1896	1885	1	278	942	502	501	484
	1930	1988	1173	293	200	895	714		
			1552	271					
Kissár ***	1910	186	179		40	9	130	130	130
	1930	240	152	4	50	15	171		
			239						
Nagypeleske ****	1910	1018	1014	1	153	104	651	650	626
	1930	1003	286	151	141	157	622		
			931	46					
Pete	1910	348	337	11	24	43	275	264	166
	1930	350	33	285	24	27	272		

			253	97					
Pusztadaróc	1910	500	500		78	229	159	159	154
	1930	584	314	222	73	267	219		
			507	44					
Vetés	1910	1771	1713	54	139	683	896	840	676
	1930	1859	724	1052	105	619	1077		
			1075	736					
Ovári	1910	1488	1462	26	59	993	376	350	340
	1930	1669	1129	462	1079	465			
			1523	106					
Csengerbagos	1910	1554	971	583	47	644	798	215	143
	1930	1655	531	1054	20	568	898		
			645	999					
Szamosdob	1910	1563	652	910	39	450	1052	142	51
	1930	1436	451	948	15	440	953		
			455	943					

Szatmárzsadány	1910	1568	234	1315	26	40	1477	178	44
	1930	1515	24	1428	26	16	1451		
			72	1431					
Kaksztmárton	1910	551	513	34	31	269	230	195	148
	1930	640	336	274	30	325	257		
			434	176					
Pettyén	1910	510	485	24	18	272	204	179	111
	1930	579	394	146	28	368	159		
			486	86					
Berend	1910	524	512	12	15	300	200	188	181
	1930	615	385	206	25	352	214		
			560	49					
Dobrácsapáti	1910	361	339	22	21	151	165	143	48
	1930	399	133	257	9	167	202		
			164	225					
Kiskolcs	1910	687	654	29	4	495	165	132	14

	1930	739	531	196	1	527	196		
			545	194					

* Az 1930. évi népszámlálás a községben 100 rutén nemzetiségű és 5 rutén anyanyelvű lakost talált.

** 320 rutén nemzetiségű, 40 rutén anyanyelvű.

*** 81 rutén nemzetiségű, - rutén anyanyelvű

**** 459 rutén nemzetiségű, 1 rutén anyanyelvű

Tizenhét Szatmár vidéki község népszámlálási adatait mutatják ezek a számok. Valamennyinek felekezeti viszonyaira nézve jellemző a görög katolikusok magas arányszáma. 1910-ben a 17 község népessége 18 299. A római katolikusok száma 1727 (9,4%), a reformátusoké 6346 (34,6%), a görög katolikusoké 9442 (51,5%). A lakosság 82,5 százaléka, 15 107 lélek magyar anyanyelvű, 17,1 százalék, 3138 lélek pedig román. A magyar anyanyelvűek közül 6312-en (41,7%) tartoztak a görög katolikus egyházhoz, s ezeknek túlnyomó többsége, 5056 lélek (80,1%) nem is beszélt a magyaron kívül semmiféle más nyelven. Bármilyen eredetűek is lettek legyen ezek, nem vitás, hogy az 1910. évi népszámlálás idején már teljesen el voltak magyarosodva.

1930-ban az egész népesség ebben a 17 községben 19 710 lélek. A gyarapodás közel 8 százalék tehát, mint Erdély átlagos népszaporodása. A görög katolikusok a legjobban szaporodó vallásfelekezet Erdélyben, s a tárgyalt községekben is az ehhez az egyházhoz tartozók száma 10 316-ra, arányszámuk pedig 52,3 százalékra emelkedett. A római katolikusok száma 1732 (8,7%), a reformátusoké 6403 (32,5%). Sokkal lényegesebb változásokra mutatnak ennél a nemzetiségi, valamint az anyanyelvi adatok. A magyar nemzetiségűek száma most már mindössze 8998, azaz 45,6 százalék. Igaz, az anyanyelvi adatok szerint a magyarság térvesztése nem éppen ennyire jelentős. 12 441 magyar (63,1%) és 6698 román anyanyelvű (33,9%) lakost találtak a számlálóbiztosok. A magyar anyanyelvűek száma tehát 700 lélekkel csökkent, ezek tíz év alatt, amint látjuk, anyanyelvet cseréltek. Feltűnő, hogy kereken 2300-an a magyar anyanyelvűek közül román nemzetiségűnek vallják magukat, s közel 3800 azoknak a magyar anyanyelvűeknek a száma, akik nem a magyar nemzetiség rovatban szerepelnek. Ezek között találunk mintegy 900 rutén nemzetiségűt is, azonban mindössze 46-on vallják magukat anyanyelv szerint is ruténnek.

Szatmár és Szilágy megyében nem ritkaság a fentiekhez hasonló változás. Túrterebes például egyike a faji eredet szempontjából a legkevertebb községeknek. 3792 léleknyi lakosából 2160-an voltak 1910-ben a római katolikusok, ezek javarésze sváb eredetű. A reformátusok száma 595 volt, a nagyjából rutén származású görög katolikusoké 782. Valamennyien teljesen el voltak magyarosodva, s a községben mindössze 18 a nem magyar anyanyelvűeknek a száma.

1930-ban a község lakossága 3856 lélek. A román anyanyelvűek száma 10-ről 409-re emelkedik, a magyaroké 3774-ről 3221-re apad, 17 a rutén s 32 a német anyanyelvűek száma. Nemzetiség szerint azonban csupán 2075 magyart találunk, 461 románt, 705 németet és 256 rutént.

Jellemző Érsemjén helyzete is, ahol a románok száma 4-ről 710-re, Éradonyé, ahol 0-ről 196-ra, Érseléndé, ahol 31-ről 625-re, Csokalyé, ahol 0-ről 334-re, Hegyközszentmiklósé, ahol 0-ről 110-re, Biharé, ahol 1-ről 317-re emelkedett a nemzeti bevallás alapján. Mindenütt megtaláljuk a magyarizációt a görög katolikusok számában.

Hasonló jelenséggel Erdélynek csaknem minden részében találkozunk. Néhány kászonvidéki község nemzetiségi helyzetében bekövetkezett változásokat az alábbi táblázat mutatja :

Községek	Összes népesség	Anyanyelvi és nemzetiségi megoszlás	Felekezeti megoszlás	A görög katolikusok közül

			Magyar	Román	R. kat.	Ref.	G. kat	Magyar	Csak magyarul tud
Kászonaltíz	1910	985	980	3	885	9	86	86	82
	1930	895	797	73	794	12	74		
			885	8					
Kászonfeltíz	1910	1247	1247		996	7	243	243	235
	1930	1105	922	175	935	5	155		
			1067	37					
Kászonimpér	1910	1143	1132	10	870	11	250	240	235
	1930	983	760	222	738	14	219		
			960	22					
Kászonjakabfalva	1910	1239	1230	7	921	1	312	309	298
	1930	902	682	210	661	13	224		
			897	4					
Kászonújfalu	1910	1758	1755	3	1535	16	206	206	181
	1930	1406	1257	135	1251		155		

			1333	73					
Lázárfalva	1910	836	835		571		264	264	255
	1930	833	831	1	811	4	17		
			832	1					
Tusnád	1910	2285	2281		2136	58	73	73	73
	1930	2473	2359	68	2197	61	28		
			2374	70					
Csíkszentgyörgy	1910	2127	2099	5	1925	16	178	173	172
	1930	2557	2286	251	2133	37	333		
			2471	73					
Csíkmenaság	1910	2178	2176	2	2072	2	101	101	62
	1930	1988	1893	95	1879	12	94		
			1982	6					
Csíkbánkfalva	1910	1495	1487	-	1434	8	50	50	50
	1930	1518	1477	34	1446	3	61		
			1516	-					

A 10 község népessége 1910-ben 15 293 lélek, s csaknem száz százalékgig magyar, a románok száma mindössze 30. E községek lakosai közt 1763 görög katolikust találunk (11,5%), közülük 1745 magyar anyanyelvű, s ezeknek 94 százaléka a magyaron kívül más nyelvet nem beszél. 1930-ban a népesség 14 660. A tíz község közül hétben fogyott a lakosság, és pedig nem is jelentéktelen mértékben. Kásonban nem ritkaság a beszégetett kapu, a lakosság az Ókirályságba vándorol munkát keresni. A magyarok száma nemzetiség szerint 13 264, anyanyelv szerint 14 317, a románoké 1264, anyanyelv szerint 294. Tehát még mindig 98 százalékos a magyar anyanyelvű többség. A görög katolikusok száma 1360, csaknem azonos a román nemzetiségűekkel. S ezt a változást, amely a nemzeti öntudatban a hatalomváltozás után bekövetkezett, nem a román faji eredettel, hanem a vallással magyarázhatjuk, amint ezt Lázárfalva példája bizonyítja. Itt az 1910. évi magyar népszámlálás 264 görög katolikus magyart talált, akik azonban a háború előtt a római katolikus hitre tértek, s alighanem ezzel magyarázható, hogy ebben a községben az 1930. évi népszámlálás csaknem teljesen a húsz év előtti nemzetiségi helyzetet találja.

Az ehhez hasonló példáknek egész sorát idézhetnénk mind a Székelyföldön, mind Erdély más részeiben. A háromszéki Bölönben például 1910-ben a románok száma 12, a görög keleti magyaroké 747, nagy többségük (489 lélek) csak magyarul beszél. 1930-ban a románok száma nemzetiség szerint 504, anyanyelv szerint 296. Nyáradandrásfalván húsz év alatt a román nemzetiségűek száma 4-ről 245-re emelkedik. A görög katolikus magyarok száma itt 1910-ben 261 és 81 százaléku csak magyarul beszél. Szentháromságon, Szovátán, Illyésmezőn, Backamadarason, Harasztkeréken hasonló a helyzet, nemkülönben az Érmellék számos községében is, s csaknem mindenütt lényegesen magasabb a román nemzetiségűek, mint a román anyanyelvűek száma. Az összefüggések vallás és nemzetiség között talán sehol sem annyira jellemzőek, mint Közép-Európának azokon a részein, ahol a keleti és nyugati egyházak hívei keverednek. Mégsem lehet azonban szabályszerűnek tekinteni, hogy bizonyos egyházak hívei csak bizonyos nemzetiséghez tartoznak, hiszen vegyes házasságok, más vidékre való elvándorlások vagy egyéb okok sokszor elválaszthatnak valakit anyanyelv szempontjából is azoktól, akikhez egyháza szerint nemzetiségileg tartoznia kellene.

Elég, ha itt a moldvai csángók példájára utalunk. A római katolikusok száma Moldvában 109 953. Köztudomású, hogy ezeknek túlnyomó többsége a csángók közül kerülnek ki, s az is, hogy - bár nyelviileg többségük már asszimilálódott - nemcsak magyarokként emlegetik magukat ma is, de annak nevezi őket a környékükön élő románság is. A legutóbbi népszámlálás azonban Moldvában nemzetiség szerint csupán 20 964 magyart talált, anyanyelv szerint pedig 23 894-et. Itt tehát fordítottját látjuk annak a helyzetnek, amelyet a megelőző példákban láttunk.

Az Ókirályságban a népszámlálás mintegy 60 000 magyart talált, közülük 24 000 Bukarestben élt. Ez a szám csalódást okoz azoknak, akik azt hirdették, hogy Bukarestben százezres magyarság él. Az adatok cáfolják ezt, s arra a kérdésre sem adnak feleletet, hogy hová lesz az erdélyi magyarság elvándorló népfeleslege. Hiszen Bukarestben már a háború előtt tekintélyes számú magyarság élt, s tudjuk, hogy a háborút követő évtizedben a Székelyföldről mintegy 35 000 ember vándorolt ki, s más vidékekről sem volt kisebb arányú az elvándorlás. Brassó, Medgyes, Temesvár s még egy-két erdélyi város magyarságának gyarapodása részben megmagyarázza a belső elvándorlás irányát, azonban kielégítő választ mégsem ad a felvetett kérdésre. A falusi lakosságnak városokba húzódása - a hivatalos adatok szerint - sokkal élénkebb ütemben gyarapította a városok román, mint a magyar népességét, s a magyar lakosság számának emelkedése sem csupán a bevándorlás következménye, hanem természetes szaporodásé is. Nem lehet tehát kétséges, hogy az erdélyi falvakból kényszerűségből kivándorló tízezrek csak részben gyarapítják az erdélyi városok lakosságát, túlnyomó többségük az ország más tartományaiban keres magának megélhetést. Fölvetődik a kérdés: ha többségük mégis az Ókirályságba vándorol, olyan nagy számban tűnik-e el a román néptengerben?

Fejtegetéseinkben igyekeztünk számot vetni olyan jelenségekkel, amelyek az 1930. évi román népszámlálással kapcsolatban figyelmünket érthető módon különösképp megragadták. Csak négy kérdést választottunk ki, tallóztunk csupán az érdekes anyagban, mert a megjelent kötetek részletekbe hatoló ismertetése meghaladta volna e közlemény terjedelmét. A nemzetiségi arányokban beállott változások, a falusi népesség városba özönlése; a városi lakosság nemzetiségi összetételének módosulása és a vallás és nemzetiség közötti összefüggések vizsgálata volt a célunk. A hatalomváltozás következtében beálló nemzetiségi eltolódásokkal másutt is találkozunk Európában, a falusi lakosság városba özönlése, a városok gyorsütemű duzzadása meg éppen a legtöbb gondot okozó szociológiai problémává nőtte ki magát a világháború után az egész földkerekségen, ellenben a vallás és a nemzetiség összefüggései olyan sajátos eredményeket másutt aligha mutatnak, mint Erdélyben, a keleti és a nyugati kereszténység egyik találkozási pontján. Ez is bizonyítja, hogy az általános európai jelenségekkel mindig szembekerülünk Erdélyben is, de emellett kikerülhetetlenül élénk állnak külön ehhez a földhöz kötött kérdések is, sajátosan a magunk kérdései.

Jegyzetek

- 1 *Recensământul general al populației României*. 1930, publicat de Dr. Sabin Manuila. Tip. Monitorul Oficial, 1930.
- 2 Lásd *Magyar Kisebbség* 1930. évfolyam 21, 22, 23. és 1931. évfolyam 4. számait.
- 3 Török és tatár anyanyelvűek együtt.
- 4 *Dictionarul Transilvaniei, Banatului și Celorlalte Tinuturi Alipite*.
- 5 *Buletinul Statistic al României*, 1925. 1. sz.
- 6 Az 1910-re vonatkozó adatokat Kovács Alajos: Erdély népmozgalma vallásfelekezetek szerint c. tanulmányából vettük. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1929. 12. sz.
- 7 Az 1910. évi arányszámokat Jakabffy Elemér dr.: *Erdély statisztikája* c. művében közölt adatok alapján számítottuk ki. Néhány város területében a háború után módosulások történtek (Tordához hozzácsatolták Kereszttest, Csíkszeredához Zsögödöt stb.) az itt közölt arányszámok az 1910. évi magyar közigazgatási beosztásra vonatkoznak, mivel nem minden városnál sikerült megállapítani a változásokat.
- 8 Az 1930. évi népszámlálás adatai minden községnél két sorban szerepelnek. Az első sor adja a község összes népességét s a magyar és a román nemzetiségűek számát, majd a felekezeti megoszlást. A második sorban a népességnek anyanyelv szerinti megoszlását találjuk.

* Forrás: *Hitel*, 1940. 1. sz. 27-43.

A szerzőről: 1904-ben született Nagyszebenben, katonatiszti családban. Középiskolai tanulmányait Gyulafehérváron, majd a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban végezte. 1922-ben érettségizett. További tanulmányait a budapesti és a bécsi Kereskedelmi Akadémiákon folytatta. 1926-tól a kolozsvári Transylvania Bank tisztviselőjeként dolgozott. A magas banki kölcsönkamatok bírálata miatt elbocsátották. 1932-től Nagyenyeden a Hangya Szövetkezeti Mozgalom ellenőreként a szövetkezeti mozgalmat szervezte. 1936-ban visszatért Kolozsvárra, ahol a Hitel- és Tejszövetkezetek Központjának, majd a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetségének munkatársaként dolgozott. 1936-tól (Albrecht Dezsővel, Kéki Bélával, Venczel Józseffel) a Hitel c. folyóirat szerkesztője 1944-ig. 1939-től egy általa kidolgozott munkaterv alapján létrehozott Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület statisztikai csoportjának vezetője lett. 1940-ben a magyar országgyűlés tagja lesz mint a behívott 40 erdélyi képviselő egyike. Ekkortól a kolozsvári Ellenzék c. napilap igazgatója 1944 októberéig. 1944 áprilisától az Erdélyi Párt felelőse a zsidó mentesítések ügyében, több száz embert sikerült így megmentenie. 1944 szeptemberében az Erdélyi Magyar Tanács tagja. 1944 októberében elfogták és egy évig tartott a háborús bűnösség vádjára alóli tisztázás. Budapesten telepedett le, ahol előbb a református egyháznál majd a Faháncs Dobozkészítő Szövetkezetnél kapott munkát. 1959-ben nyugdíjazták, Budapesten hunyt el. Legfontosabb publikációi a Hitelben és az Ellenzékben jelentek meg.

- [Varga E. Árpád: A romániai magyarság népességcsökkenésének okairól](#)
- [Benedek Gyula: Vélemény Varga E. Árpád *A romániai magyarság népességcsökkenésének okairól* c. tanulmányáról](#)
- [Horváth István: A migráció hatása a népesség előszámítására](#)
- [Kiss Tamás: A népességfogyás "kontextusa" - válasz Varga E. Árpád vitaindító tanulmányára -](#)
- [Sebők László: Hozzászólás Varga E. Árpád vitaindító írásához](#)
- [Szilágyi N. Sándor: Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra](#)
- [Veres Valér: A romániai magyarok 2002. évi lélekszámáról](#)
- [Dr. Görömbei Sára: Demográfiai kutatás a kárpát-medencei magyarság fogyásának okairól](#)
- [Rónai András: Erdély népességi viszonyai](#)
- [Vita Sándor: Tallózás az 1930. évi román népszámlálás kötetében](#)
- [Schneller Károly: Magyarok és románok erőviszonyai Erdélyben](#)
- [Dr. Oberding József György: Adatok az erdélyi magyar középosztály termeléséhez](#)
- [Dr. Kovács Alajos: A nemzetiségi statisztika problémája](#)
- [A lakosság megoszlása nemzetiség szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(A\)](#)
- [A lakosság megoszlása nemzetiség szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(B\)](#)
- [A lakosság megoszlása nemzetiség szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(C\)](#)
- [A lakosság vallás szerinti megoszlása a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(A\)](#)
- [A lakosság vallás szerinti megoszlása a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(B\)](#)
- [A lakosság megoszlása anyanyelv szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(A\)](#)
- [A lakosság megoszlása anyanyelv szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján \(B\)](#)

- A lakosság megoszlása anyanyelv szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján (C)
- A lakosság nem szerinti megoszlása a 2002-es népszámlálási adatok alapján
- Rostás Zoltán: Előszó A. Golopentia: *Ajánlások a jövő rendszer kormányprogramjához* c. írásához
- Anton Golopentia: Ajánlások a jövő rendszer kormányprogramjához
- Kalligram Alapítvány Jogelemző Csoportja (Jarábik Balázs, Csirik Zsolt, Gál Gábor): Memorandum: a Szlovák Köztársaság által a magyar kedvezménytörvény módosításához kidolgozott jegyzék jogi elemzése
- Richard Jenkins: Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizáció és hatalom
- Horváth Réka: Az RMDSZ céljainak változása az elmúlt tizenkét év során
- Veress Emőd: A prefektusi tisztség az önkormányzati rendszerben és az alkotmánybírósgai gyakorlatban
- Császár Melinda: A kedvezménytörvény megjelenítése a központi román sajtóban
- Kádár Magor: Az érem másik oldala: a státustörvény az erdélyi román köztudatban és a román nyelvű írott sajtóban

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék